

Adalékok a Lex Baiuvariorum szerződési rendelkezéseihez¹

DR. NÓTÁRI TAMÁS *

Jelen írásunkban a 737 és 743 között keletkezett *Lex Baiuvariorum*,² vagyis az írásba foglalt bajor *Volksrecht*³ szerződési előírásait kívánjuk

¹ Jelen tanulmány a „K 78537” számú „*Lex Baiuvariorum – jogfelfogás és társadalomkép a kora középkorban*” című OTKA-pályázat támogatásával készült.

* Habilitált egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem – Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem

² A *Lex Baiuvariorum* magyar fordítását – latin-magyar bilingvis kiadásban – lásd Nótári T.: *Lex Baiuvariorum – A bajorok törvénye*. Szeged 2011. (a továbbiakban: Nótári 2011a) A bajor népjog lejegyzési idejéhez lásd Nótári T.: *Adalékok a Lex Baiuvariorum datálásához és lokalizálásához*. Jogtörténeti Szemle 2009/1. 19–26; *Römischrechtliche Elemente im Prolog der Lex Baiuvariorum*. Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae, Sectio Iuridica 50. 2009. 419–429. A történelmi környezethez a korabeli történetírás tükrében lásd Nótári T.: *Források Salzburg kora középkori történetéből*. Szeged 2005; *A salzburgi historiográfia kezdetei*. Szeged 2007; *Bavarian Historiography in Early Medieval Salzburg*. Passau 2010. A *Lex Baiuvariorum* egyéb vonatkozásaihoz lásd Nótári T.: *Status libertatis a Lex Baiuvariorumban*. Jogelméleti Szemle 2007/4; *A határviták rendezésének szabályai a Lex Baiuvariorumban*. Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Iuridica et Politica 27/1. 2009. 77–92; *Személyállapot és társadalomszerkezet a kora középkori Bajorországban*. Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Budapestinensis 42. 2005. 163–186; *Personal Status and Social Structure in Early Medieval Bavaria*. Acta Iuridica Hungarica 50. 2009/1. 85–110; *Egyházszervezés a kora középkori Bajorországban – hagiográfia és kánonjog*. Jogtudományi Közlöny 63. 2008/12. 608–616; *III. Tasziló trónfosztása – adalékok egy koraközépkori koncepció perhez*. Jogtudományi Közlöny 60. 2005/12. 503–516; *An Early-Medieval „Show Trial” – Tasilo III’s Dethronement*. In: Beck Varela, L.–Gutiérrez Vega, P.–Spinosa, A. (eds): *Crossing Legal Cultures*. München 2009. 141–158.

³ A *Lex Baiuvariorum* vonatkozásában bővebben lásd Beyerle, K.: *Lex Baiuvariorum. Lichtdruckwiedergabe der Ingolstädter Handschrift*. München 1926; Merkel, J.: *Das Bairische Volksrecht*. Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde 11. 1858. 533–687; Schwind, E. v.: *Kritische Studien zur Lex Baiuvariorum III*. Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde 37. 1912. 415–451; Krusch, B.: *Die Lex Baiuvariorum*. Berlin 1924. 38–163; Kottje, R.: *Die Lex Baiuvariorum – das Recht der Baiern*. In: Mordek, H. (Hrsg.): *Überlieferung und Geltung normativer Texte des frühen und hohen Mittelalters*. Sigmaringen 1986. 9–23; Eckhardt, K. A.: *Die Lex Baiuvariorum. Eine textkritische Studie*. Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte 38. Bresslau 1927; Landau, P.: *Die Lex Baiuvariorum: Entstehungszeit, Entstehungsort und Charakter von Bayerns ältester Rechts- und Geschichtsquelle*. München 2004.

vizsgálni. Ennek keretében először a szerződés megkötésének alakiságával, az okirati- és tanúbizonyítást (I.), majd az érvénytelenség kérdéskörét (II.), a kellékszavatosság és a lopott dolgok megvásárlásának problematikáját (III.), a szerződésbiztosítékok szabályozását (IV.), végezetül pedig az egyéb, a törvényben érintett szerződéseket (V.) vesszük górcső alá. A *sedes materiae* kapcsán előrebocsátandó, hogy az árucserére vonatkozó rendelkezések elsődlegesen két törvényi *titulus*ban, a tizenegyedikben (*De venditionibus*) és a kilencedikben (*De furto*) találhatók – utóbbiból a lopott dolgok eladására, vagyis a kellékszavatossági igényekre vonatkozó szabályok olvashatók ki, amelyek egyfelől a meglopott személy és a dolgot jóhiszeműen megvásárló, másfelől az eladó és a vevő közötti viszonyra is tekintettel vannak.⁴ Ugyanakkor bizonyos, így például a per alatt lévő dolog eladásának tilalmára vonatkozó rendelkezések a tizenötödik (*De commendatis et commodatis*) *titulus*ban találhatók.

I. A szerződés alakisága – az okirati- és tanúbizonyítás

Először érdemesnek tűnik megvizsgálni, hogy a szerződéskötésre mely alakiságok vonatkoztak a kora középkori bajor jogban. E kérdéstről két törvényi szöveghely is rendelkezik.⁵

„*Si quis vendiderit possessionem suam alicui, terram cultam, non cultam, prata vel silvas, post accepto pretio aut per cartam aut per testes conprobetur firma emptio. Ille testis per aurem debet esse tractus, quia sic habet lex vestra; duo vel tres debent esse. Venditio si fuerit violenter extorta, id est aut metu mortis aut per custodiam, nulla ratione firma sit.*”⁶ Az első szerint, ha valaki az ingatlanát – és itt a példálózó jelleggel felsorolásra kerül a megművelt, vagy megműveletlen föld, a rétek és az erdők – másnak eladja, az adásvétel az ár megfizetése után az oklevél kiállítására, illetve a tanúk általi bizonyítás révén tekintendő érvényesnek. A tanúnak meg kell húzni a fülét a törvény rendelkezése szerint, s legalább két, vagy három tanú szükségesnek a törvény rendelkezése szerint, s legalább két, vagy három tanú szükségesnek az érvényes bizonyításhoz. A „post accepto pretio” fordulat egyértelműen mutatja, hogy a vételár átadásával válik az ügylet megkötötté, mint ahogy – anélkül, hogy itt feltételül átvételről beszélhetnénk – Iustinianus is

⁴ Babják I.: *Barbárság vagy germánság? Árucserre Európa hajnalán*. Budapest 2011. 175.

⁵ *Lex Baiuvariorum* 16, 2. 16.

⁶ *Lex Baiuvariorum* 16, 2.

felújította a XII-táblás törvény azon (a klasszikus jogban már nem létező) rendelkezését, hogy a vevő csak akkor szerzi meg az áru tulajdonát, ha a teljes árat kifizette, vagy arra biztosítékot adott.⁷

E rendelkezés a szerződéskötés közösségi kontrollját hivatott biztosítani, s ezzel egyúttal a kényszer lehetőségét is ki kívánja zárni az ingatlanok áruforgalmából.⁸ Ezen szabállyal teljességgel egybecseng egy másik szöveghely is, mely szerint akár szolgák, akár telek, akár házak, akár erdők képezik az adásvétel tárgyát, azt okirattal vagy tanúkkal kell megerősíteni a jobb bizonyíthatóság céljából.⁹ A tanúk fülének meghúzása mint az eljárás része említésre kerül a tanúkról szóló titulusban (*De testibus et eius causis*) is.¹⁰ Megjegyzendő, hogy míg e szöveghely két vagy több tanút követel meg a bizonyításhoz, addig az alább idézendő a tanúk számát háromban minimalizálja;¹¹ ugyanakkor viszont az egyháznak tett adomány tanúbizonyításához legalább hat tanú szükségeltetik.¹² Tehát a tanúk számára vonatkozó előírás az ügylet jellegétől, illetve az ügyletben részt vevő felektől – így például ha az egyik oldalon az egyház szerepel mint jogalany – is függ.

„*De pactis vel placitis. Pacta vel placita, quae per scriptura quacunq̄ue facta sunt, vel per testes denominatos III vel amplius, dummodo in his dies et annus sit evidenter expressus, inmutare nulla ratione sinere permittimus.*”¹³ Azon rendelkezés, amely azon szerződéseket és egyezségeket, amelyek írott formában, vagy pedig három, illetve több tanú jelenlétében jöttek létre, s amelyeken megkötésük dátuma, vagyis éve és napja pontosan fel van tüntetve,¹⁴

⁷ Vö. Nótári T.: *Római köz- és magánjog*. Kolozsvár, 2011 (a továbbiakban: Nótári 2011b), 314.

⁸ Babják 2011. 176.

⁹ *Lex Baiuvariorum* 16, 15. *Quicquid vendiderit homo aut comparaverit, quaecumque re, omnia sint firmata aut per cartam aut per testes, qui hoc probare possent; hoc est de mancipiis, de terra, casas vel silvis, ut postea non sit contentio.*

¹⁰ *Lex Baiuvariorum* 17, 3. *Si quis testem habuerit per aurem tractum de qualibet causa finita ratione, et hoc confirmant per testes; post haec non debet repetire nec inquietare illum, a quo finivit rationem suam.*

¹¹ *Lex Baiuvariorum* 16, 16. *Pacta vel placita, quae per scriptura quacunq̄ue facta sunt, vel per testes denominatos III vel amplius...*

¹² *Lex Baiuvariorum* 1, 1. *Et quicquid donaverit, villas terra mancipia vel aliqua pecunia, omnia quaecumque donaverit pro redemptione animae suae, hoc per epistulam confirmet propria manu sua ipse, et testes adhibeat VI vel amplius si voluerit...*

¹³ *Lex Baiuvariorum* 16, 16.

¹⁴ Ehhez lásd Brunner, H.: *Zur Rechtsgeschichte der römischen und germanischen Urkunde*. Berlin 1880.

megváltoztathatatlanak és érvényesnek fogad el, egyértelmű egybecsen-
gést mutat a vizigót,¹⁵ a langobard¹⁶ és az alemann¹⁷ törvény előírásával.¹⁸
A tanúk említése jó eséllyel a bajor szokásjogi gyakorlatot, a tanúbizonyítás
elsődlegességét tükrözi, a dátum pontos feljegyzése viszont – természet-
szerűleg – az okirati bizonyításra vonatkozik; Babják ezen előírás kapcsán
megállapítja, hogy ehelyütt vizigót közvetítéssel a posztklasszikus római
jogból¹⁹ recipiált szabályról van szó.²⁰

Mayer-Maly szerint – akivel Babják is egyetért – a „*pacta vel placita*”
fordulat azt a célt szolgálta, hogy a *pactumok* (mellékegyezmények, tehát e
tekintetben *pacta adiecta*) peresíthetővé váljanak.²¹ Az ingatlanokra vonat-
kozó szabály szerint az érvényességhez – hangsúlyozottan a vételár meg-
fizetése után – vagy *cartát* kellett kiállítani, vagy pedig tanúkat kellett
igénybe venni a bizonyításhoz, a *pacta* és a *placita* pedig feltehetően az
ingók adásvételét szolgálta, s ezek esetében a vételár megfizetése elválha-
tott időben az ügylet érvényes létrejöttétől.²² Az előbbinél azon cél lebeghe-
tett a törvényalkotó előtt, hogy a vevő biztonságot élvezhessen a tanúknak
köszönhetően, az utóbbinál pedig az, hogy a megegyezés felbonthatatlan,
illetve megváltoztathatatlan legyen.²³

II. Az érvénytelenség kérdése

Figyelmet érdemel, hogy az ügylet létrejöttének bizonyítása kapcsán a
törvény az érvényességre vonatkozó, lényeges előírást is tartalmaz, amely
szerint, ha az eladást erőszakkal kényszerítették ki, azaz akár halálféle-
lemmel, akár elzárással, akkor semmiképpen sem tekinthető érvényesnek:
Venditio si fuerit violenter extorta, id est aut metu mortis aut per custodiam,

¹⁵ Vö. *Lex Wisigothorum* 2, 5, 2. 3.

¹⁶ Vö. *Leges Liutprandi* 116.

¹⁷ Vö. *Lex Alamannorum Hlothariana* 43.

¹⁸ Nótári 2011a 96³¹⁹.

¹⁹ *Codex Theodosianus* 1, 1, 1.

²⁰ Babják 2011. 177.

²¹ Mayer-Maly, Th.: *Pactum, Tausch und laesio enormis in den sog. leges Barbarorum.*
Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung 108.
1991. 213–233., 216.

²² Babják 2011. 177.

²³ Mayer-Maly 1991. 217.

*nulla ratione firma sit.*²⁴ Ezen szabály egyértelműen a *Lex Wisigothorum*-ból származó átvételnek tekinthető, lévén, hogy azon törvény is az erőszakkal vagy megfélemlítéssel kicsikart adásvétel feltétlen érvénytelenségét, vagyis semmisségét mondja ki.²⁵ A bajor törvénnyel szó szerint megegyezik a vizigót *Codex Euricianus* vonatkozó rendelkezése, tekintve, hogy az is a szerződés megkötése érdekében alkalmazott erőszakról, halálos fenyegetésről, illetve fogva tartásról beszél.²⁶ Nem vitás, hogy a vizigót jog e szabálya a római jog *vis ac metus*-koncepciójára megy vissza:²⁷ a római jogban a közvetlen, vagyis fizikai kényszer (*vis absoluta*) a fejlett jogban semmisséget, a közvetett, vagyis az akaratot hajlító kényszer (*vis compulsiva*) megtámadhatóságot eredményezett.²⁸ Babják helyesen állapítja meg, hogy a római jogban a *vis ac metus* absztrakt kategóriaként jelenik meg, a *Lex Baiuvariorum* – és a vizigót szabályozás, lévén hogy a többi Volksrecht nem tartalmaz érvénytelenségi okokat – azonban két konkrét magatartás megnevezésével ragadja meg ezen akaratok hibát: a halálos fenyegetéssel (*metu mortis*) és a fogva tartással (*per custodiam*).²⁹

A posztklasszikus római jogban sajátos megtámadhatósági okot jelentett a *laesio enormis*, vagyis a felén túli sérelem. Ennek lényege a következőképpen foglalható össze. Az árak (*pretium*) pénzben határozottnak (*certum*), valóságosnak (*verum*, nem színlelt), valamint – a iustinianusi jogban – igazságosnak (*iustum*, vagyis értékarányos) kell lennie. Az ár megállapítása a feleket illette – viszont a Kr. u. III. században azonban a válság miatt Diocletianus egyrészt bizonyos dolgok árát rendeletileg maximálta (*edictum de pretio rerum venalium* – hatása csupán annyi volt, hogy a feketepiac felvirágzott), másrészt ingatlanoknál előírta, hogy az árak legalább az ingatlan értékének felét kell kitennie. Ennek híján, vagyis ha úgynevezett felén túli sérelmet (*laesio enormis*, *laesio ultra dimidium*) szenvedett a vevő, kérhette az adásvétel felbontását és a dolog visszaadását;³⁰ tehát az eladó-

²⁴ *Lex Baiuvariorum* 16, 2.

²⁵ *Lex Wisigothorum* 5, 4, 3.

²⁶ *Codex Euricianus* 286.

²⁷ Babják 2011. 178.

²⁸ Vö. Levy, E.: *Weströmisches Vulgarrecht. Das Obligationrecht*. Weimar 1956. 25; Nótári 2011b 175.

²⁹ Babják 2011. 179.

³⁰ *Codex Theodosianus* 3, 1, 1. 4.7; Levy 1956. 209.

nak vagylagos felhatalmazottsága (*facultas alternativa*) volt: vagy visszaadta az ingatlant, vagy kiegészítette az árat a teljes értékre.³¹ Tekintsük át, hogy ezen megtámadhatósági ok megjelenik-e a *Lex Baiuvariorum*ban!

„*Venditionis haec forma servetur, ut seu res seu mancipium vel quodlibet genus animalium venditur, nemo propterea firmitatem venditionis inrumpat, quod dicat se vile pretio vendidisset.*”³² Eszerint az eladásnál a törvény által előírt alakiságot kell megtartani, hogy – s itt példálózó felsorolás következik, amely általános értelemben az eladandó dolgot, valamint néhány ingó dolgot, vagyis a rabszolgát és az állatot öleli fel – senki se támadhassa meg a vétel érvényességét arra hivatkozva, hogy túl alacsony áron adta el tulajdonát, vagyis a törvény kizárja a *laesio enormis*ra mint megtámadhatósági okra való hivatkozást. A *Lex Baiuvariorum* itt egyértelműen a vizigót szabályt veszi alapul,³³ amely kimondja – s ezen előírása ingókra és ingatlanokra is vonatkozik –, hogy senki sem támadhatja meg a vétel érvényességét arra hivatkozva, hogy túl olcsón adta el ezen vagyontárgyát.³⁴ A bajor jogalkotó tehát nem a római jogi előzményt veszi alapul, s a forgalom biztonságának és kiszámíthatóságának érdekében az adásvételi szerződések érvényben tartása mellett foglal állást.³⁵

Érvénytelenségi oknak – illetve a forgalom biztonságát szolgáló korlátozásnak³⁶ – tekinthető a *per* alatt lévő dolog eladásának és elajándékozásának tilalma is, amely azonban nem az adásvételről, hanem az őrzésre átadott és kölcsönadott dolgokról (*De commendatis et commodatis*) szóló *titulus*ban található: „*Rem in contentione positam non liceat donare nec vendere*”.³⁷ E szabály egyértelműen a vizigót törvényből került átvételre,³⁸ amely úgy rendelkezik, hogy a *per* alatt álló dolgot sem eladni, sem elajándékozni, sem máshová elszállítani nem lehet.³⁹

³¹ Vö. Nótári 2011b 317.

³² *Lex Baiuvariorum* 16, 9.

³³ Babják 2011. 180.

³⁴ *Lex Wisigothorum* 5, 4, 7.

³⁵ Babják 2011. 180.

³⁶ Babják 2011. 180.

³⁷ *Lex Baiuvariorum* 15, 6.

³⁸ Nótári 2011a 89²⁹⁰.

³⁹ Vö. *Lex Wisigothorum* 5, 4, 9.

A törvény szabályozza a rabszolgák által kötött adásvétel érvényességének lehetőségét is.⁴⁰ Abban az esetben, ha valaki egy *servustól* vásárolt valamit anélkül, hogy a tulajdonos tudott volna erről, és utóbb sem hagyta jóvá az ügyletet, a vevő visszakapta a vételárat, s az ügylet érvénytelennek minősült, amennyiben azonban a vétel tárgya már nem volt meg, a vevőnek hasonló dolgot kellett visszaadnia az engedély és megbízás nélkül adásvételt kötő szolga urának: „*Si quis a servo alieno aliquid conparaverit nesciente domino suo, si dominus firmam esse noluerit emptionem, reddatur pretium emptori, et emptio nihil habeat firmitatis; si ipsud non habet, cum simile reddat*”.⁴¹

E rendelkezés kapcsán tehát a kiindulópont az ügylet érvényessége, s az érvénytelenséggel csak akkor kell kalkulálni, ha a rabszolga tulajdonosának akarata erre irányul. Megjegyzendő, hogy a *Lex Baiuvariorum* e tekintetben éles ellentétben áll a frank szabályokkal, ugyanis a *Lex Salica* a *servus* tulajdonosának tudta nélkül kötött ügyleteket büntetni rendelte,⁴² a *Lex Ribuarica* pedig kizárta a tulajdonos felelősségét.⁴³ Babják rámutat, hogy e kérdésben a bajor *lex*ben a vizigót minta érvényesülése mutatható ki.⁴⁴ A vélelem tehát amellettszól, hogy a rabszolga tulajdonosának tudnia kellett az ügylet létrejöttéről, s így főszabály szerint az adásvétel érvényben tartása mellett foglalt állást a törvény, és valamiképpen – adott esetben a hallgatóságos jóváhagyás révén – a *servus* tulajdonosának részt kell vennie az ügyletben: a bajorok ilyen esetekben mindkét szerződő fél érdekeit szem előtt tartották, s az idegen *servusszal* kötött adásvételek kockázatát kiszámíthatóvá tették.⁴⁵

⁴⁰ Nehlsen, H.: *Die servi, ancillae und mancipia der Lex Baiuvariorum. Ein Beitrag zur Geschichte der Sklaverei in Bayern.* In: Bellen, H.–Heinen, H. (Hrsg.): *Fünfzig Jahre Forschungen zur antiken Sklaverei an der Mainzer Akademie, 1950–2000. Miscellanea zum Jubiläum.* Stuttgart 2001. 505–521., 514.

⁴¹ *Lex Baiuvariorum* 16, 3.

⁴² *Lex Salica* 27, 33.

⁴³ *Lex Ribuarica* 77.

⁴⁴ Babják 2011. 183.

⁴⁵ Babják 2011. 184.

III. Szavatossági kérdések és lopott dolgok megvásárlása

Az alábbiakban érdemesnek látszik áttekinteni az adásvétel kapcsán felmerülő szavatossági igények kérdését. Ennek keretében először a kellékszavatosságot vizsgáljuk, majd a jogszavatosságét, valamint az ezen némiképp túlterjedő, az idegen, illetve lopott dolgok adásvételének problematikáját.

A kellékszavatosság alapelve már a római jogban is az volt, hogy az eladó köteles helytállni az áru rejtett hibáiért – de csak a rejtettekért, hiszen a nyilvánvalókat a körültekintő, óvatos vevőnek észre kell vennie (ez a „*caveat emptor*” elve). A kellékszavatosság elveinek fokozatos kialakulásából⁴⁶ jelen vizsgálódásunk körébe elsősorban azon szabály esik, amely szerint a *praetori* jogban az eladó felelt a csalárdul (*dolo malo*) elhallgatott hibákért, valamint ha kifejezetten megígérte (*dicta et promissa*) az áru valamilyen tulajdonságát vagy bizonyos hibáktól való mentességét. A vásárrendészetet és vásárbíráskodást ellátó *aedilis curulis edictum*ában előírta – vagyis e tekintetben *stipulatio* tételét adta parancsba –, hogy a rabszolgák és az igásállatok vételénél bizonyos (tételelesen meghatározott) hibákért az eladónak akkor is helyt kell állnia, ha azokról nem tud. Ezen előírás az igásállatok és a rabszolgák vételét szabályozta, ezek esetében az eladót objektív helytállási kötelezettség terhelte. A vevő *actio redhibitoria*val hat hónapon belül elállhatta a szerződéstől, vagyis azt felbonthatta, s az áru visszaadásával visszakapta a vételárat. *Actio quanti minoris*szal egy éven belül a vételár azon mértékre való leszállítására perelhetett, amennyivel neki a dolog kevesebbet ért. Vizsgálódásunk szempontjából nem felesleges megjegyezni, hogy a rómaiak mindkét határidőt *tempus utile*ként számították, tehát csak azon időt vették figyelembe, amikor a vevő ténylegesen megindíthatta a keresetet, s ennek számítását a dolog átadásától kezdték. Ezeket a kereseteket a gyakorlat – a posztklasszikus jogban – kiterjesztette az adásvétel minden más tárgyára is.⁴⁷ Lássuk tehát a kora középkori bajor jog szabályait!

„*Sed postquam factum est negotium, non sit mutatum, nisi forte vitium invenerit, quod ille venditor celavit, hoc est in mancipia aut in cavallo aut*

⁴⁶ Az ősi római jogban ennek egyetlen esete létezett: kétszeres marasztalásra (*duplum*) menő *actio de modo agrival* lehetett az eladó ellen fordulni, ha az eladott telek kisebb volt a mondottnál. Gyakran *stipulatio*ban kötötték ki a felek, hogy az áru nem szenved bizonyos hibákban.

⁴⁷ Nótári 2011b 318. sk.

in quaecumque peculio, id est aut ceco ernioso cadivo aut leproso. In animalibus autem sunt vitia, quod aliquotiens celare potest venditor. Si autem venditor dixerit vitium, stet emptio, non potest mutare. Si autem non dixerit, mutare potest in illa die et in alia et tertia die. Et si plus de tribus noctibus habuerit, postea se non potest mutare, nisi forte eum invenire non poterit intra tres dies, tunc quando invenerit, recipiat, qui vitiatum vendidit. Aut si non vult recipere, iuret cum I sacramentale: 'quia vitium ibi nullum sciebam in illa die, quando negotium fecimus', et stet factum."⁴⁸

A törvényszöveg úgy rendelkezik, hogy megkötése után az ügylet csak abban az esetben támadható meg, ha a vevő olyan hibát talált az áruban – s itt a törvény egyértelműen az ingókat, valamint ezek közül a legfontosabbak esetén a lényeges hibákat, így tehát a rabszolgánál, a lónál és más igásállatoknál a vakságot, a törést, a nyavalyatörést és a leprát nevesíti –, amit az eladó eltitkolt, vagyis elhallgatott előle. A hibának rejtettnek és elhallgatottnak kell lennie, lévén hogy amennyiben az eladó tájékoztatta a vevőt a hibáról, az adásvétel megtámadhatatlan. Elhallgatás esetén a vevőnek három nap áll rendelkezésére, hogy szavatossági igényét érvényesíthesse: az igény – a vételár visszaadása mellett – az áru visszavételére, vagyis redhibitóra vonatkozik. E határidő csak abban az esetben hosszabbodik meg, ha az eladót három napon belül nem tudja megtalálni, s ebben az esetben az eladónak a dolgot akkor kell visszavenni, amikor őt a vevő megtalálta. Az eladó nem köteles visszavenni a dolgot – vagyis az ügylet érvényben marad – abban az esetben, ha egy eskütárssal együtt esküt tesz arra nézvést, hogy az ügylet megkötésekor nem tudott a vevő által kifogásolt hibáról.

Ezen előírás kapcsán Babják egyrészt kiemeli, hogy a *redhibitiós* igény példa nélküli a germán szokásjogban, másrészt rámutat, hogy a vevő rendelkezésére álló háromnapos határidő⁴⁹ feltűnően rövid a római jog hat hónapos határidejéhez képest, harmadrészt találóan megállapítja, hogy a *Lex Baiuvariorum* követi azon a klasszikus jogi hagyományt, amely az *aedilis curulis edictum*ában is megfogalmazódik, nevezetesen hogy az eladónak tájékoztatási kötelezettsége van a rabszolgák, lovak és igásbarmok hibáiról a vevő felé.⁵⁰ (Itt jegyezzük meg, hogy nézetünk szerint a háromnapos

⁴⁸ *Lex Baiuvariorum* 16, 9.

⁴⁹ A kellékszavatossági igény érvényesítésének háromnapos határidejéhez lásd *Lex Salica* 37; *Traditio Tegernseensis* Nr. 1; *Traditio Frisingensis* Nr. 636.

⁵⁰ Babják 2011. 187.

redhibitiós határidő nemcsak abban az esetben hosszabbodik meg, ha a vevő azért nem tud jelentkezni az eladónál, mert a hiba később derül ki – példának okáért a birtokbaadásnak a tulajdonátszállástól való elválása miatt –, hanem akkor is, ha három napon belül nem tudja megtalálni az eladót.⁵¹⁾ A St. Amand kolostorában keletkezett, és az apátból salzburgi püspökké, majd érsekké lett Arn⁵²⁾ Bajorországba vitt *Formulae Salicae Lindenbrogiana*⁵³⁾ egyik formulája előírja az eladó számára, hogy ígéretet kell tennie a vevőnek, hogy az eladandó rabszolga nem szökött, nem béna, teljesen egészséges és sértetlen:⁵⁴⁾ „*non fugitivum, non debilem, sed magis per omnia sanum atque incolomem*”.⁵⁵⁾ Figyelemreméltó, hogy Rómában az *aedilis curulis edictuma*⁵⁶⁾ szerint a vevő köteles *recte et palam* kijelenteni, hogy az eladandó rabszolgának van-e, s ha igen, mi a betegsége, illetve hibája, szökött, vagy csavargó hajlamú-e, valamint hogy terheli-e *nox*a,⁵⁷⁾ továbbá az ígásbarmok esetében

⁵¹⁾ Ehhez lásd Levy 1956. 228; Babják 2011. 189.

⁵²⁾ Arnnak a salzburgi *notitiák* összeállításában betöltött szerepéhez lásd Nótári, T.: *Remarks on the Relation between the Breves Notitiae and the Notitia Arnonis*. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Jurisprudentia* 2010/2.

⁵³⁾ Ehhez lásd Stobbe, O.: *Geschichte des deutschen Rechtsquellen, I.* Braunschweig 1860. 253.

⁵⁴⁾ Vö. Babják 2011. 189.

⁵⁵⁾ *Formulae Salicae Lindenbrogiana* (MGH, *Formulae*, ed. K. Zeumer) 15. *Venditio de servo. Magnifico in Christo fratri illo, emptore, igitur ego in Dei nomine. Constat me tibi vindidisse, et ita vindidi, tradidisse, et ita tradidi, hoc est servo iurisque mei nomino illo, non fugitivum, non debilem, sed magis per omnia sanum atque incolomem; unde accipi a te precium taxatum, in quo mihi bene conplacuit atque convenit, id est soledos tantos; in tali vero ratione, ut pro ipso precio ipsum iam dictum servum habeas, teneas atque possedeas, vel quicquid exinde facere volueris, liberam in omnibus habeas potestatem. Et si fuerit aliquis deinceps, si ego ipse aut ullus (quislibet) de heredibus vel quelibet ulla extranea persona, qui contra hanc vendicionem aliquam calumniam repeter conaverit, cui litem intulerit auro uncias tantas, argento libras tantas coactus exolvat, et haec venditio meis et me rogantibus bonorum hominum manibus roborata, quorum nomina vel signacula subter tenentur inserta, firma et stabilis permaneat, stipulatione subnexa (diurno tempore maneat incolvulsa). Actum.*

⁵⁶⁾ Az *aedilisi stipulatiókhoz* és a római jog rabszolgavételi előírásaihoz bővebben lásd Jakab É.: *Stipulationes aediliciae*. Szeged 1993; *Kellékszavatosság és jótállás*. In: *Tanulmányok Benedek Ferenc tiszteletére*, Pécs, 1996. 113–123; *Rabszolgavételek Rómában*. In: Cséka Ervin Emlékkönyv, Szeged, 1992. 247–259.

⁵⁷⁾ Ulpianus, D. 21. 1. 1. 1. *Aiunt aediles: Qui mancipia vendunt certiores faciant emptores, quid morbi vitium cuique sit, quis fugitivus errove sit noxave solutus non sit: eademque omnia, cum ea mancipia venibunt, palam recte pronuntianto. Quodsi mancipium adversus ea venisset, sive adversus quod dictum promissumve fuerit cum*

hasonlóképpen köteles a vevőt tájékoztatni, hogy van-e az állatnak betegsége, vagy hibája.⁵⁸

Miben áll e szabály eredetisége és egyedisége a germán *Volksrechte* körében? Főszabály szerint a *Lex Baiuvariorum* a szerződések érvényben tartását célozza meg, s az ez alóli kivételek körét igen szűkre vonja – ilyen példának okáért a *vis ac metus*⁵⁹ hivatkozásának és a *redhibitio*⁶⁰ rendkívül rövid határidejű érvényesítésének lehetősége.⁶¹ Ugyanakkor a többi népjogi gyűjtemény még ennyi engedményt sem tesz az elállás irányába: ezt példázza a langobard *Edictus Rothari* azon passzusa is, amely szerint, ha egy eladott rabszolgáról utóbb kiderül, hogy leprás, vagy epilepsziás, eladót eskütételi kötelezettség terheli arra nézvést, hogy e hibáról nem tudott,⁶² ám az nem derül ki a törvényből, hogy az eskü elmaradása – vagyis az eladó *reticentiája* – esetén mi volt a jogkövetkezmény. Megállapítható tehát, hogy a germán *Volksrechte* közül egyedül a *Lex Baiuvariorum* recipiálta – megszorításokkal és szűkebb körben, illetve határidővel ugyan – a római jog (speciálisan az *aedilisi edictum*) kellékszavatossági rendelkezését.⁶³

Mind a tulajdonátszállás, mind a jogszavatosság kérdése szempontjából kiemelten fontos kérdés az idegen és a lopott dolgok eladásának problema-

veniret, fuisset, quod eius praestari oportere dicitur: emptori omnibusque ad quos ea res pertinet iudicium dabimus, ut id mancipium redhibeatur. Si quid autem post venditionem traditionemque deterius emptoris opera familiae procuratorisve eius factum erit, sive quid ex eo post venditionem natum acquisitum fuerit, et si quid aliud in venditione ei accesserit, sive quid ex ea re fructus pervenerit ad emptorem, ut ea omnia restituat. item si quas accessiones ipse praestiterit, ut recipiat. Item si quod mancipium capitalem fraudem admiserit, mortis consciendae sibi causa quid fecerit, inve harenam depugnandi causa ad bestias intromissus fuerit, ea omnia in venditione pronuntianto: ex his enim causis iudicium dabimus. Hoc amplius si quis adversus ea sciens dolo malo vendidisse dicitur, iudicium dabimus.

⁵⁸ Ulpianus, D. 21. 1. 38 pr. *Aediles aiunt: Qui iumenta vendunt, palam recte dicunt, quid in quoque eorum morbi vitiique sit, utique optime ornata vendendi causa fuerint, ita emptoribus tradentur. Si quid ita factum non erit, de ornamentis restituendis iumentisve ornamentorum nomine redhibendis in diebus sexaginta, morbi autem vitii causa inemptis faciendis in sex mensibus, vel quo minoris cum venirent fuerint, in anno iudicium dabimus. Si iumenta paria simul venierint et alterum in ea causa fuerit, ut redhiberi debeat, iudicium dabimus, quo utrumque redhibeatur.*

⁵⁹ *Lex Baiuvariorum* 16, 2.

⁶⁰ *Lex Baiuvariorum* 16, 9.

⁶¹ Babják 2011. 190.

⁶² *Edictus Rothari* 230.

⁶³ Babják 2011. 191.

tikája, amelyet a *Lex Baiuvariorum* meglehetősen részletességgel tárgyal, méghozzá a lopásról szóló kilencedik *titulusban* (*De furto*).

Azon kérdést, amely akkor merül fel, ha a lopott dolog tulajdonosa visszaköveteli a vevőtől az árut, a törvény a következőképpen szabályozza.⁶⁴ Elsősorban kimondja a lopott dolog megvásárlásának tilalmát,⁶⁵ és a vevőre rója azon kötelezettséget, hogy tudakozódjék afelől, hogy lopott-e a dolog: „*Ut nullus praesumat furtivam rem comparare infra provincia. Quod comparare voluerit, prius inquirat, si furtivum est, an non.*”⁶⁶ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy arra nézvést nem találunk a bajor *lexben* utalást – ellentétben a *Lex Ribuariával*⁶⁷ –, hogy ezen tudakozódásnak van-e valamiféle pontos eljárási rendje.⁶⁸ Ha bebizonyosodik – s ehelyütt a törvény ismét a vizigót szabályozásból merít⁶⁹ –, hogy a vevő tudott a dolog lopott voltáról, egy, a megvásárolt dologgal azonos értékűt köteles adni a tulajdonosnak, valamint tizenkét *solidust* kell fizetnie a kincstár számára: „*Si furtivum praesumpserit emere et exinde probatus fuerit, et scienter hoc fecit, tunc similem rem donet illi, cui pecunia comparavit, et in fisco pro fredo XII solidos sit culpabilis.*”⁷⁰

Hogyan szabályozta a törvény a kérdést, ha a vevő nem tudott arról, hogy lopott dolgot vásárolt? „*Si quis de fure nesciens comparavit, requirit accepto spatio venditorem; quem si non poterit invenire, probet se cum sacramento et testibus innocentem. Et quod apud eum cognoscitur, ex medietate restituat, et furem quaerere non desistat.*”⁷¹ Ha a vevő nem tudott arról, hogy lopott dolgot vásárolt – a törvény megfogalmazásából az derül ki, hogy az eladót azonosnak kell tekinteni a tolvajjal –, igyekeznie kell megtalálni az eladót, ám ha ezen próbálkozása sikertelen marad, esküvel és tanúkkal bizonyíthatja ártatlanságát. És amit nála találnak, felerészt adja vissza, és

⁶⁴ A lopott dolog tulajdonának megszerzését a római jog is szabályozta, ugyanis már a XII táblás törvény is tiltotta a lopott dolgoknak (*res furtiva*) az elbirtoklását. A *lex Atinia* a Kr. e. III. század végén az erőszakkal szerzett dolgokat általában elbirtokolhatatlanná tette, vagyis a lopott dolgot nemcsak a tolvaj, hanem senki, még a később jóhiszemű és jogcímmel bíró szerző sem birtokolta el. Vö. Nótári 2011b 252.

⁶⁵ E tilalmat lásd *Lex Wisigothorum* 7, 2, 8; *Edictus Rothari* 284. Vö. Nótári 2011a 71²²¹.

⁶⁶ *Lex Baiuvariorum* 9, 14.

⁶⁷ *Lex Ribuarica* 75, 9.

⁶⁸ Babják 2011. 184.

⁶⁹ Vö. *Lex Wisigothorum* 7, 2, 9.

⁷⁰ *Lex Baiuvariorum* 9, 15.

⁷¹ *Lex Baiuvariorum* 9, 8.

ne hagyjon fel a tolvaj keresésével. A nyelvileg meglehetősen homályos „ex medietate restituat” fordulat Babják szerint azonos tartalmat takar, mint a vizigót törvény „accepta pretii medietate, restituat”⁷² kitétele, vagyis hogy a vevő a vételár felének megfizetésének fejében volt köteles kiadni a dolgot a meglopott tulajdonosnak.⁷³

A lopott dolog eladása azonban nemcsak a vevő és a meglopott tulajdonos, hanem a vevő és az eladó közötti jogviszony alakulásának rendezését is szükségszerűen magával hozza.⁷⁴ A *Lex Baiuvariorum* a következőképp szabályozza a kérdéskört. „*Si quis vendiderit res alienas sine voluntate domini sui, aut servum aut ancillam aut qualemcumque rem, ipsam per legem reddat et consimilem aliam reddat; si ipsam non potest invenire, duos consimiles reddat.*”⁷⁵ Eszerint aki más dolgát a tulajdonos akarata ellenére eladja – s itt a törvény mint legfontosabb ügyleti tárgyakat a rabszolgát emeli ki –, azt vissza kell adnia, valamint egy hasonló értékűt; ha pedig az eredeti dolog már nem lelhető fel, akkor két hasonló értékűt tartozik adni. Tehát a rendelkezés nem takar mást, mint *duplumra* menő kártérítést, amely a római *furtum nec manifestum* szankciójaként⁷⁶ a vizigót törvény közvetítésével⁷⁷ jutott el a *Lex Baiuvariorumba*.⁷⁸ Az idegen dolgot eladó személy – azon kívül, hogy a tulajdonosnak *duplummal* tartozik – a vevőnek köteles visszaadni a vételárat, valamint meg kell térítenie a vevő számára a vevő által

⁷² *Lex Wisigothorum* 7, 2, 8.

⁷³ Babják 2011. 185.

⁷⁴ A preklasszikus római jogban a jogszavatosság keretében az eladónak azért kell helyállnia, hogy a vevő a tulajdonjogot legalább elbirtoklással megszerezhesse, valamint hogy a dolog élvezetének ne legyen jogi akadálya (pl. más haszonélvezete – kivéve persze, ha kimondottan így adták el a dolgot). *Mancipatiós* vételnél a vevő, ha tőle el akarták perelni a dolgot, az eladót hívhatta segítségül a perben (*nominatio auctoris*), ám ha a dolgot mégis elperelték a vevőtől, az eladó ellen *actio auctoritatist* indíthatott, ami a vételár kétszeresére ment büntető jelleggel. *Mancipatio* hiányában a felek külön *stipulatio*ban kötötték ki az eladó helyállási kötelezettségét (ez általában a vételár kétszeresére szólt – *stipulatio duplae*). A klasszikus jog szerint *stipulatio* nélkül is lehetett *actio emptivel* az eladótól a teljes kárt követelni elperlés esetén. Ennek keretében az eladónak akkor is helyt kellett állnia, ha az elperlő bármilyen korábbi jogcímen (tulajdon, szolgálat stb.) szerezte vissza a vevőtől a dolgot. Vö. Nótári 2011b 318.

⁷⁵ *Lex Baiuvariorum* 16, 1.

⁷⁶ Ehhez lásd Nótári 2011b 339.

⁷⁷ *Lex Wisigothorum* 5, 4, 8.

⁷⁸ Babják 2011. 186.

eszközölt, a dolog értékét növelő beruházásokat: „*Et domino his, qui alienam vendere presumpsit, duplum cogatur exolvere, nihilominus emptori, qui accepit pretium, redditurus. Et quicquid ad comparatae rei profectum studio suae utilitatis emptor adiecerit, a locorum iudicibus aestimetur, et ei qui laborasse cognoscitur, a venditore iuris alieni satisfactio iusta reddatur.*”⁷⁹ Vagyis amennyiben a jóhiszemű vevő nem találta meg az eladót, akitől a lopott dolgot vette, a vételár feléért köteles volt kiadni a dolgot a tulajdonosnak, ha azonban megtalálta a *venditort*, akkor attól a teljes vételárat, valamint beruházásait is követelhetette. Babják szerint nem zárható ki, hogy e szabályozás a préklasszikus római jogból ismert, a *furtum manifestum*ra kiszabott, négyszeresre menő (*quadruplum*) szankció egyfajta reminiszcenciája, valamint kiemeli, hogy amennyiben az idegen dolgot engedély nélkül eladó személyt nem sikerül megtalálni, a törvény kármegosztást ír elő a tulajdonos és a dolog jóhiszemű megvásárlója között.⁸⁰

IV. Az adásvétel biztosítéka

Érdekes kérdést vet fel a *Lex Baiuvariorum*ban az *arra* (illetve *arrha*) funkciója. A törvény rendelkezése szerint aki valamely dologért *arrhát* adott, köteles a megállapodott vételárat megfizetni, ha pedig nem jelenik az ügylet megkötése céljából azon a napon, amelyben megállapodtak, és halasztást sem kér, elveszíti az *arrhát*, és a vételárat is köteles megfizetni: „*Qui arras dederit pro quacumque re, pretium cogatur implere, quod placuit emptori. Et si non accurrerit ad diem constitutum, vel antea non rogaverit ad placitum amplioem, si hoc neglexerit facere: tunc perdat arras et pretium, quod debuit, impleat.*”⁸¹ E rendelkezés előképe a vizigót *Codex Euricianus* egy – meglehetősen nehezen interpretálható – passzusa,⁸² ám, amint azt Babják is megállapítja, a bajor *lex* megalkotói koherens szabályt alkottak belőle.⁸³

Az *arrha* funkciójához közelebb visz a törvény egy másik rendelkezése, amely az ügyleti tanúkkal kapcsolatos. „*Si quis testem habuerit per aurem tractum de qualibet causa finita ratione, et hoc confirmant per testes; post haec*

⁷⁹ *Lex Baiuvariorum* 16, 4.

⁸⁰ Babják 2011. 187.

⁸¹ *Lex Baiuvariorum* 16, 10.

⁸² *Codex Euricianus* 297.

⁸³ Babják 2011. 181.

*non debet repetire nec inquietare illum, a quo finivit rationem suam. Et si voluerit, per testes defendat se; ille testis testificet sicut scit, unde per testem per aurem tractus fuit, et hoc per sacramentum confirmet. ... Si autem testes per autem tractus fuerit de compositione finienda vel propter arras, qui donat quasi pro pignus quaecumque re, usque dum solvat debitum et pignus recipiat: illum testem nemo repellat nec potest, sed consentiat...*⁸⁴ Eszerint ha valakinek bármilyen megkötött ügylet kapcsán van olyan tanúja, akinek meghúzta a fülét, ezt követően semmit sem követelhet vissza attól, akivel megkötötte az ügyletet. Ha a szerződő fél akarja, hivatkozhat a tanúra, aki köteles eskü alatt tanúsítani az ügylet megkötését. Ha a tanúnak meghúzták a fülét akár a váltás meghatározása, akár az arra, vagyis a foglaló kapcsán, amit mintegy zálogul adtak addig, amíg ki nem fizetik a tartozást, és a zálogot vissza nem kapják, a tanú vallomását nem ignorálhatják. Babják kiemeli, hogy e passzus nem vizigót, vagy más mintára megy vissza, hanem ex asse bajor szokásjogi szabály, valamint hogy az arra zálogfunkciója alapvetően eltér a foglalót és a kézizálogot egyértelműen megkülönböztető vizigót szabálytól, lévén hogy a zálogot vissza kell adni, az arrha viszont a kiegyenlítendő tartozás foglalója: a mindennapi bajor joggyakorlat az arrhát zálogként kezelte.⁸⁵ (Megjegyzendő, hogy a pignus, vagyis a wadium – adott esetben a vitában álló felek közti kölcsönös – alkalmazását mind a Traditio Frisingensis,⁸⁶ mind a Traditio Patavien-sis⁸⁷ említi.⁸⁸) A bajor lex ugyanakkor bizonyos kérdéseket nem szabályoz, így példának okáért az arrha tárgyaként átadható dolgok jellegét, alkalmazási körét, vagy a biztosítandó ügylet és az arrha értéke közti összefüggését.⁸⁹

Érdeemes röviden áttekinteni az *arrha* római jogban kialakult alkalmazási körét és főbb jellegzetességeit, hogy világosabban meghatározhassuk ezen intézmény fontosabb karakterisztikumait a kora középkori bajor jogban. A római jogban foglaló (*arrha*) azon érték, amelyet az egyik fél a másiknak ad egyrészt a szerződés megkötésének jeléül, másrészt a szerződés biztosítékául. A klasszikus korban főként az adásvétel megkötésének jeléül szolgált a foglaló adása, s a megegyezéssel létrejött adásvételnél a foglaló

⁸⁴ *Lex Baiuvariorum* 17, 3.

⁸⁵ Babják 2011. 181.

⁸⁶ *Traditio Frisingensis* Nr. 122. 124. 125. 250. 285. 336. 339. 366. 368.

⁸⁷ *Traditio Pataviensis* Nr. 40.

⁸⁸ Vö. Nótári 2011a 101³²⁸.

⁸⁹ Babják 2011. 182.

csak annak létrejöttét bizonyította (*arrha confirmatoria*). A posztklasszikus korban görög hatásra a foglaló már inkább a szerződés biztosítékául szolgált, vagyis büntető jelleget öltött (*arrha poenalis*). Ezt nevezhetjük bánatpénznek is, hiszen ezen összeg feláldozásával éppen a szerződéstől való visszalépés jogát tartotta fenn magának a fél. E típusnál a nem teljesítő fél az adott foglalót elvesztette, s a kapottat kétszeresen kellett visszaadnia, amivel a foglaló kötelembiztosítékká, még hozzá az adós fizetőkészségét előmozdító biztosítékká vált. A foglalót teljesítés esetén be kellett számítani, ill. vissza kellett adni – adása nem zárta ki az esetleges további kártérítési igények érvényesítését.⁹⁰

A bajor jogban az *arrha* átadásával kötelezettséget vállal a megállapodott vételár meghatározott napon történő megfizetésére, s ennek elmulasztása esetén – és új fizetési határidő megállapítása híján – elveszti az átadott *arrhát*, azonban a vételárat köteles megfizetni. Kérdéses, hogy a vevő az adásvétel tárgyát az *arrha* átadásakor megkapta-e, vagy azt később vehette-e át, továbbá hogy az *arrha* adása csak a vevő számára teremtett-e kötelezettséget a vételár megfizetésére, vagy pedig az eladót is kötelezettség terhelte-e, nevezetesen az, hogy a szerződéskötés és a dologátadás közötti időben nem adja el másnak a dolgot. Az *arrha* bajor jogi szabályozása eltér a római jogi megoldástól, vagyis az *arrhát* funkciójában sokkal inkább a zálogjoghoz közelíti.⁹¹

V. A *Lex Baiuvariorum* egyéb szerződésai

Megjegyzendő, hogy az adásvételre vonatkozó szabályok *mutatis mutandis* a cserére is alkalmazandók, lévén, hogy – akárcsak a langobard⁹² és a vizigót⁹³ jog, vagy akár a római jogban⁹⁴ a posztklasszikus császári rende-

⁹⁰ Vö. Nótári 2011b 346.

⁹¹ Babják 2011. 183.

⁹² Vö. *Leges Liutprandi* 116.

⁹³ Vö. *Lex Wisigothorum* 5, 4, 1.

⁹⁴ A római jogban a csere (*permutatio*) két dolog tulajdonjogának kölcsönös átruházása. Főszabály szerint az adásvétel (amelynek történetileg az őse a pénz mint általános egyenértékes megjelenése előtt) szabályai vonatkoznak rá, azonban ez reáljellegű, az adásvétel pedig konszenzuál-szerződés. Az adásvétel egyik oldalán dolog, a másikon pénz szerepel, itt mindkettőn dolog, vagyis itt mindkét fél szolgáltatása *dare*-jellegű. Az adásvétel nem teszi lehetővé a visszalépést, a csere mint névtelen szerződés igen, utóbbinál azonban nem érvényesül a felén túli sérelem (*laesio enormis*) szabálya. Vö. Nótári 2011b 314.

letek⁹⁵ – a *Lex Baiuvariorum* is kimondja, hogy a csere, vagyis a *cambias* ugyanolyan érvénnyel bír, mint az adásvétel: „*Commutatio, hoc est quod 'cambias', talem qualis emptio habeat firmitatem*”.⁹⁶ E szabályt a bajor *lex* szó szerint a vizigót törvényből vette át.⁹⁷

Az adásvételen kívül a *Lex Baiuvariorum* kevésbé részletesen foglalkozik más szerződésekkel is a tizenötödik, vagyis az őrzésre átadott és kölcsönadott dolgokról (*De commendatis et commodatis*) szóló *titulus*ban. A megőrzésnek a törvény két módját ismeri: az ellenérték fejében történő és az ingyenes őrzést. „*Si quis cavallum aut quolibet animalium genus ad custodiendum mercede placita commendaverit: si perierit, eiusdem meriti ille qui commendata suscepit, exolvat, si tamen mercede fuerit pro custodia consecutus. Quodsi etiam nulla placita mercede susciperat, mortua esse probaverit: nec ille mercedem requirat, nec ab illo aliquid requiratur; tamen ratione, ut praebeat sacramenta ille qui commendata susciperat, quod non, per suam culpam neque per negligentiam mortua consumpta sint, et reddat corio. Eadem et de commendatis forma servetur*”.⁹⁸ Ha valamilyen állatot adnak át őrzési díj megállapítása mellett megőrzésre, és az elpusztul, ugyanolyan értékűvel kell megtéríteni, ha az őrzési díjat már megfizették. Ha díj megállapítása nélkül, vagyis ingyenes őrzésbe vették a dolgot, és az úgy pusztul el, akkor az átvevő sem követelhet utóbb díjat, illetve az átvevőtől sem követelhetnek kártérítést, ha esküvel bizonyítja, hogy az állat nem az ő *culpája* vagy *neglegentiája* folytán pusztult el, az állat bőrét azonban vissza kell adnia, amely utóbbi rendelkezés a germán népjogok általános szabálya.⁹⁹ A törvény a kölcsön esetén ugyanezen szabály alkalmazását írja elő. E rendelkezés kapcsán megállapítható, hogy a bajor *lex* a vizigót törvényanyagból, a *Lex Wisigothorum*ból¹⁰⁰ és a *Codex Euricianus*ból¹⁰¹ merít.

Hasonlóképp a vizigót törvényen¹⁰² alapul a következő szabály is. „*Si cui aurum vel argentum vel ornamenta vel quaecumque species fuerint commen-*

⁹⁵ *Codex Iustinianus* 4, 64, 2; *Lex Romana Visigothorum, Nov. Valentiniani* 10, 4.

⁹⁶ *Lex Baiuvariorum* 16, 8.

⁹⁷ Babják 2011. 194.

⁹⁸ *Lex Baiuvariorum* 15, 1.

⁹⁹ Vö. Nótári 2011a 89²⁸⁵.

¹⁰⁰ Vö. *Lex Wisigothorum* 5, 5, 1.

¹⁰¹ Vö. *Lex Euricana* 278.

¹⁰² Vö. *Lex Wisigothorum* 5, 5, 3.

datae, sive custodiendae traditae sint, sive vendendae, et in domo ipsius cum rebus ipsius forsitan fuerint incendio concrematae, una cum testibus, qui commendata susciperat, praebeat sacramenta, nihil exinde suis profuisse compendiis, et nihil cogatur exolvere, excepto auro et argento, quod ardere non potuit.”¹⁰³ Ha valakire valamely ingó dolgot – ehelyütt a törvényalkotó példálózva az aranyat, az ezüstöt és az ékszert említi, vagyis a rendelkezés feltehetően értékes dolgokra vonatkozik – megőrzésre adnak át (adott esetben eladás céljából, vagyis eladási bizományként), és a megőrző házában annak saját dolgaival együtt tűzvészben elpusztul, esküvel kellett bizonyítani, hogy abból haszna nem folyt be, és csupán az aranyat és az ezüstöt kell visszaadnia, ami nem éghetett el. E passzusban tehát a törvény egyfelől az eladási bizomány¹⁰⁴ kérdését rendezi, másfelől egyértelműen az értékes ingó dolgok őrizetének biztonságát szolgálja, nem véletlenül emeli ki az őrzésre átadott nemesfémeket. A törvény azonban tovább viszi az eset lehetőségeit, még hozzá a vizigót törvényből merítve.¹⁰⁵ Ha a tűzvész során valaki ellopja az őrzésre átadott dolgot, és sikerül a tolvajt megtalálni, az a lopott dolog értékének négyszeresét köteles megtéríteni¹⁰⁶ – akárcsak a római jogban a furtum manifestum esetén.¹⁰⁷ Annak, akitől a rábízott dolgot ellopták, megfelelő időt kell kapnia a dolog megtalálására, s ha arra rálelt, az őrizetbe adó csupán saját dolgát kapja vissza, a lopás miatti compositio azonban őt illeti meg.¹⁰⁸ Ha azonban nem sikerült a tolvajt megtalálni,

¹⁰³ *Lex Baiuvariorum* 15, 2.

¹⁰⁴ A római jogban az eladási bizomány (*aestimatum*) egy dolog átadása eladás céljából, előre kikötött eladási áron. Az átvevő (bizományos) vagy a becsértéket tartozik megfizetni, vagy az eladás sikertelensége esetén a dolgot visszaadni. Az eladást az átvevő a saját nevében, saját veszélyére, kockázatára és nyereségére hajtja végre (vagyis a többlet is őt illeti). Az eladási bizomány az adásvétel, a bérlet, a megbízás és a társaság elemeinek ötvözete. Vö. Nótári 2011b 315.

¹⁰⁵ Vö. *Lex Wisigothorum* 5, 5, 3.

¹⁰⁶ *Lex Baiuvariorum* 15, 3. *Si quis forte, dum domum flamma consumpsit, se quasi auxilium adlaturus ingesserit et aliquod forte rapuerit, dominus domui diligenter inquiret. Et si eum potuerit invenire, ille qui rapuerat, in quadruplum rapta restituat. Et si de commendatis rebus apud direptorem aliquid forte reppererit, domino restituere non moretur.*

¹⁰⁷ Ehhez lásd Nótári 2011b 339.

¹⁰⁸ *Lex Baiuvariorum* 15, 4. *Si vero quae commendata fuerant, furto probantur ablata, ei qui commendata perdiderat, spatium tribuatur, donec furem sua investigatione perquirat. Et si eum invenerit, commendatori res proprias tantummodo reformare procuret; compositio vero furti ad eum, qui habuit commendata, pertineat.*

a tulajdonos az ellopott dolog értékének felét kapja csak meg, vagyis a törvény kármegosztást ír elő köztük.¹⁰⁹

Összefoglalásként megállapítható, hogy a germán *Volksrechte* közül a *Lex Baiuvariorum*ban található meg a legtöbb – és egyúttal legrugalmasabb és a gyakorlat igényeinek legmegfelelőbb – szerződési előírás. Ezek elsődleges, a törvényben *expressis verbis* jelzett célja a megkötött szerződések épségben tartása és a forgalom biztonságának megőrzése. E bajor törvényi rendelkezések jórészt vizigót mintákra tekintenek vissza, azonban a törvényalkotók ezeket nem szolgai módon másolták, hanem azokat saját tapasztalataiknak megfelelően módosították is.¹¹⁰

¹⁰⁹ *Lex Baiuvariorum* 15, 5. *Et si fur non fuerit infra statutum tempus inventus, medietas rerum commendatarum domino suscipiente reddatur, damnum vero medio utrumque sustineat.*

¹¹⁰ Babják 2011. 193–195.